

1

Scripture teaches: “Do not come close.” Could she be permitted to sleep with him while clothed, on the bed? Scripture teaches: “Do not come close.”...It once happened that a man...He said to her: “When you were menstruating, how did he behave with you during the first three days?” She said to him: “My master! God forbid! He didn’t even touch me with his pinky finger! He would say to me: Don’t touch anything, lest you put yourself in a doubtful situation.” “And during the later days, how did he behave?” “She said to him: Master, I ate with him, I drank with him, I slept with him in the same bed with my clothing on, and his skin touched mine. But he never dreamed of anything else. He said to her: Blessed is God who killed him, for it says in the Torah: “You shall not approach a woman to uncover her nakedness, as long as she is cast out by her *tum’ah*.”

בבלי כתובות נט:

מתני'. ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה: טוחנת, ואופה, ומכבסת, מבשלת, ומניקה את בנה, מצעת לו המטה, ועושה בצמר. הכניסה לו שפחה אחת - לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת, שתיים - אין מבשלת ואין מניקה את בנה, שלש - אין מצעת לו המטה ואין עושה בצמר, ארבע - יושבת בקתדרא...

Talmud Bavli Ketubot 59b

These are the tasks that a woman performs for her husband: She grinds [flour] and bakes and launders, cooks, and nurses her son. She makes the bed for him and works with wool. If she brought in[to the marriage] one maidservant for him, she does not grind [flour] and she does not bake, and she does not launder. [If she brings] two [maidservants], she does not cook and she does not nurse her son. [If she brings] three [maidservants], she does not make the bed for him and she does not work with wool. [If she brings] four [maidservants], she sits in her chair...

בבלי כתובות סא:

ארבע - יושבת בקתדרא. אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא: אע"פ שאמרו יושבת בקתדרא, אבל מוזגת לו כוס, ומצעת לו את המטה, ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו. אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא: כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה - נדה עושה לבעלה, חוץ ממזיגת הכוס, והצעת המטה, והרחצת פניו ידיו ורגליו. והצעת המטה, אמר רבא: לא אמרן אלא בפניו, אבל שלא בפניו לית לן בה. ומזיגת הכוס. שמואל, מחלפא ליה דביתהו בידא דשמאלא. אביי, מנחא ליה אפומא דכובא. רבא, אבי סדיא. רב פפא, אשרשיפא.

Talmud Bavli Ketubot 61a

Rav Yitzhaq b. Hananya said [that] Rav Huna said, “even though they said ‘she sits in a chair,’ yet she [still] pours [and serves] him [the] cup [of wine], and makes the bed for him, and washes his face, hands and feet for him. Rav Yitzhaq b. Hananya said [that] Rav Huna said, “all [the] tasks that a woman performs for her husband, a menstruant woman performs for her husband, except for pouring [and serving] the cup [of wine], making the bed, and washing his face hands and feet. “And she makes the bed”: Rava said, we did not say [that it is forbidden to make the bed] except before him. But not before him – we do not have [a problem] with it. “And pouring [and serving] the cup [of wine]”: [Regarding] Shmuel, his wife would substitute [her] left hand [for her right], Abaye[’s wife would] put it on the mouth of the barrel, Rava[’s wife would put it] on the pillow. Rava Pappa[’s wife would put it] on the footstool.

ספר החילוקים בין בני מזרח ומערב סימן יא

א"מ <אומרים> נדה משמשת כל צרכי הבית, חוץ מג' דברים: ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו, ובני א"י אינה נוגעת בדבר לה, ולא בכלים שבבית, ומדוחק התירו להניק את בנה.

Sefer Hahilukim #11

The people of the East <say>: A menstruant woman serves all the needs of the house except for three things: [She refrains] from pouring [and serving] the cup [of wine] and making the bed, and washing the face, hands and feet. And the people of the Land of Israel [say]: She does not touch liquid substances, and not the vessels in the house, and out of necessity they permitted her to nurse her son.

תשובות הגאונים - גאוני מזרח ומערב סימן מד

הכי אמר רב שרירא גאון. ושאלתם...היינו במקומנו מחמירין על עצמנו שלא יגע אדם במשכב ומושב של נדה אלא שיכבס את בגדיו ויטהר את עצמו ואינה אופה ולא מבשלת לנו כל ימי נדתה עד שקמו תלמידים בזמן הזה ובקשו לשנות מנהגנו בדבר ואמרו שלא לפרוש ממשכב ומושב של נדה שאין לנו טהרה משאר טמאות כגון טומאת מת...ושלשה דברים הללו שאסרו רבותינו לא אסרו משום טומאה אלא שדברים מביאים לידי הרגל עבירה הם לעשות סייג לאיסור אבל משום טומאה לא...וכשראו קהלינו ושמעו את הדבר הזה בפרקי' והלכות וטעמים מקצתן נתפרו ידיהן בנדות והתירו אותן והשאר עמדו על מנהגם הראשון עד שתבא אליהם תשובת אדוננו ותבאר לנו מנהגכם ותאיר בת עינינו ותסיר הספק מלבנו כי בטוחים אנחנו שנשמע מפיה הלכה למשה מסיני.

היו יודעים שדברי התלמידים האלה יש לו עיקר ואין יודעין תכליתו ומאז אין ישראל מזהרין שמונעין מלהטמא במשכב נדה ומושב וכל הטמאות ומי שחפץ ליגע בכל טומאה אין עליו איסור אלא שחייב לטהר עצמו בעתות שהוא חייב להכנס למקדש...לפיכך מה שפירשנו לכם מן המתירה הקדושה כדן הוא וכך היו עושין שעושה הנדה כל המלאכות חוץ משלש אלו שיש בהן הרגל עבירה...שכיון שאין מקדש ואין יכולין להטהר מטומאת מת ולאכול חולין בטהרה אין עלינו משורת הדין לפרוש מכל הדברים הללו...ועכשיו יש חשש מפני עם הארץ שלא ישמעו הדבר ויפרצו ובאין לידי עבירה ויש מן הדין שינהגו בו איסור ויעשו סייג לתורה ויחמירו בו ואין דורשים בפרקים והיו כדאמרין הלכה ואין מורין כן וכל החברים נהגו בבתיהם שתהא הנדה רחוקה ופורשים ממנה וסייג נעשה בזה והפורץ בו ראוי שישכנו נחש של חכמים ועכשיו אי אפשר שאנשי חכמה הם ומה שהם ראויים להגיד לפני כל הקהל מגידים להחמיר ואמונה הוא שיגזרו גזרות בישראל ולא ירויחו לפרוץ כי פרצה קוראה לגנב ומי שראוי להיות בין אנשי לבב כן יעשה כי בבקשכם הלכה למשה מסיני הגדנו לכם דבר על בורין.

Geonic Responsa, Geonim of the East and the West #44

So said R. Sherira Gaon. You asked...we used to be stringent not to touch the bed or sitting places of a *niddah*...she would neither bake nor cook during this time until scholars recently arose and tried to change our practice, saying...that we cannot be purified from other impurities, such as corpses...and these three practices forbidden by our masters were not forbidden because of *tum'ah* but rather because they lead to sin and are a fence...Clarify your practice for us... Know that these scholars make a solid point though they don't fully understand it. Jews have never been forbidden to become *tamei* from the beds and sitting places of *niddah*; anyone can touch any *tum'ah* without penalty, rather he must purify himself before entering the Temple...therefore, [our practice] is that a *niddah* performs all household tasks except for the three that could lead to sin...since we have no Temple and cannot be purified from corpse impurity, there is no formal obligation to observe any of [these added restrictions]...but now there is a concern on account of the unlettered masses, lest they hear this and break down all boundaries and come to sin, and therefore it makes sense that they should have a stringent practice and make a fence for the Torah...

II. Case Studies on Disentangling

A. Food

משנה שבת א:ג

לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה.

Mishnah Shabbat 1:3

A *zav* should not eat with a *zavah* lest they get accustomed to a situation that could lead them to sin.

תוספתא שבת א:יד

אמ' ר' שמעון בן לעזר בוא וראה עד היכן פרצה טהרה שלא גזרו הראשונים לומר לא יאכל טהור עם הנדה—שהראשונים לא היו אוכלין עם הנדות—אלא אמרו לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה.

Tosefta Shabbat 1:14

Said R. Shimon b. Elazar: Come see how out of control *taharah* has become! The early authorities never had to forbid a man to eat with a menstruating women—earlier generations decided on their own not to eat with menstruating women!—rather, they said that a *zav* and a *zavah* should not eat together lest they get accustomed to a situation that could lead them to sin.

רא"ש מסכת שבת פרק א סימן לב

ומה שרגילין עכשיו לאכול עם אשתו נדה בשלחן אחד לפי שבימיהם היו רגילים לאכול כל אחד לבדו על שלחן קטן וכשאשתו עמו על אותו קטן נראה דרך חבה ודמי להצעת מטה ומזיגת כוס והרחצת פניו ידיו ורגליו אבל האידנא שכל בני הבית אוכלין על שלחן אחד אינו דרך חבה

Rosh Shabbat 1:32

The common contemporary practice to eat with one's wife during menstruation on the same table is [justified] because they used to each eat at small, individual tables, and when his wife ate with him at that small table, it had an affectionate quality to it and was thus similar to making beds, pouring wine and washing the body. But now, when the entire family eat at a single table, it has no affectionate quality.

B. Sharing a Bed

בבלי שבת יג:יג

איבעיא להו: נדה, מהו שתישן עם בעלה היא בבגדה והוא בבגדו?...איכא דיעות, ואיכא שינוי...תא שמע: +יחזקאל יח+ ואל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא יקרב, מקיש אשה נדה לאשת רעהו. מה אשת רעהו - הוא בבגדו והיא בבגדה אסור, אף אשתו נדה - הוא בבגדו והיא בבגדה אסור. [שמע מינה]...

תני דבי אליהו: מעשה בתלמיד אחד...ואמרתי לה: בתי, בימי נדותך מה הוא אצלך? אמרה לי: חס ושלוש, אפילו באצבע קטנה לא נגע בי. - בימי לבונוך מהו אצלך? - אכל עמי, ושתה עמי, וישן עמי בקירוב בשר, ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרתי לה: ברוך המקום שהרגו, שלא נשא פנים לתורה, שהרי אמרה תורה +ויקרא יא יח/+ ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. כי אתא רב דימי אמר: מטה חדא הוא. במערבא אמרי, אמר רב יצחק בר יוסף: סינר מפסיק בינו לבינה.

Talmud Bavli Shabbat 13a-b

Can a menstruating woman sleep with her husband if they are both clothed?...[The potential grounds for permission are that] there are two intelligent people involved and they are conducting themselves in an unusual manner...Come and learn: “[The righteous man] did not defile his neighbor’s wife and did not come near to a *niddah*”—this verse compares a *niddah* to his neighbor’s wife: just as [one may not sleep in the same bed] with one’s neighbor’s wife even if both are clothed, so is the case when his wife is in *niddah*. This answers the question. [This last phrase is missing from all manuscripts—EMT]...

It was taught in the house of Eliyahu: It once happened to a scholar...I said to her: “When you were menstruating, how did he behave with you?” She said to me: “God forbid! He didn’t even touch me with his pinky finger! “And during the white days, how did he behave?” “He ate with me, he drank with me, and he slept with me such that our flesh touched. But he never dreamed of anything else. I said to her: Blessed is God who killed him, for he did not show deference to the Torah, for it says in the Torah: “To a woman cast out by her *tum’ah* you shall not draw near.” When Rav Dimi came [from Eretz Yisrael] he said, “there was one bed [that they slept on].” In the West [*i.e.* Eretz Yisrael] they said [that] Rav Yitzhaq b. Yosef said, “an undergarment apron separated between him and between her.”

שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן נה

אבל יש לחלק בזה...אם אינה מיוחדת לה אם המט' היא רחבה ואינו מתקרבין זה לזה ודאי מותר שלא אסרו אלא קריבה. אבל זה אינו אלא ייחוד. ואף ע"פ שבשאר עריות אסור להתייחד. עם אשתו נדה מותר להתייחד...ובלבד שתהא ישנה בכלי מצע מיוחד לה והוא בכלי מצע מיוחד לו.

Responsa Tashbetz III:58

But there is a distinction to be made...if it is not her private bed and if the bed is wide and they are not close to one another, then it is clearly permitted, because only physical [intimate?] contact was forbidden. But this is nothing more than seclusion. And even though seclusion is forbidden with the other forbidden sexual relations, it is permissible during *niddah*...provided that she sleeps with her own bedding and he with his own bedding.

C. Touch

רמב"ם הלכות איסורי ביאה יא:יח-יט

ואסור לאדם שידבק באשתו בשבעת ימים נקיים אלו ואע"פ שהיא בכסותה והוא בכסותו ולא יקרב לה ולא יגע בה אפילו באצבע קטנה, ולא יאכל עמה בקערה אחת...
כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ מהרחצת פניו ידיו ורגליו ומזיגת הכוס והצעת המטה בפניו, גזירה שמא יבוא לדבר עבירה, ומפני זה לא תאכל עמו בקערה אחת ולא יגע בבשרה מפני הרגל עבירה...

Rambam Hilkhos Issurei Biah 11:18-19

A man may not cleave to his wife during the seven blood-free days, even if she is clothed and he is clothed, and he may not come close to her nor touch her even with his pinky finger, and he may not eat with her out of the same bowl...

Any household responsibilities that a woman has to her husband can be done during *niddah*, except for bathing his face, hands and feet, mixing/pouring his wine and making his bed in front of him, lest he come to sin. And because of this, she should not eat out of the same bowl as him

and he should not touch her flesh lest they become accustomed to a situation that will lead them to sin...

ראבי"ה ח"א - מסכת נדה סימן קעג

ומדאסרינן הרחצת פניו ידיו [ו]רגליו גרידא הוה משמע דנגיעה אחרת שרי, דליכא ריצוי ביאה. ואע"ג דגבי תנא דבי אליהו קאמר לא נגע בי אפי' באצבע קטנה, חומרא בעלמא [היה] מחמיר על עצמו. ולכל הפחות בימי ליבונה נראה לי שאין צריך לפי ההלכה להחמיר בנגיעה בעלמא, ואפי' בימי נדתה, אילולי שנהגו העם. וטוב להתרחק ולעשות סיג ואין להתיר, משום דאתי למיטעי.

Ra'aviah I:173

From the fact that we only forbid washing his face, hands and legs, it seems that any other touching is permitted, since it is not sexually arousing. And even though [in the story in Bavli Shabbat] it says, "he did not touch me even with his pinky finger," this was only a personal stringency. Minimally, it seems to be that there is no halakhic requirement to refrain from touch after the days of bleeding, and even during the days of bleeding, were it not for the fact that common practice is to do so. But it is good to maintain distance and to make a fence; one should not permit, because people will come to err.

III. Creating Sensible Boundaries Based on Need and Understanding of Self

שבת יג.

אמר רבי פדת: לא אסרה תורה אלא קורבה של גלוי עריות בלבד, שנאמר +ויקרא יח+ איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. עולא כי הוי אתי מבי רב הוה מנשק להו לאחוותיה אבי חדיהו, ואמרי לה אבי ידיהו. ופליגא ידיה אדידה, דאמר עולא: אפילו שום קורבה אסור, משום לך לך אמרי נזירא סחור סחור, לכרמא לא תקרב.

Talmud Bavli Shabbat 13a

Said R. Pedat: The Torah only forbids contact of *gilui arayot*, as it says, "No person should come near to kin *legalot ervah*. Ulla, when he would return from the house of study, would kiss his sisters on their bosoms; some say on their hands. But he contradicts himself, for Ulla said: Any contact is forbidden, because we tell a Nazirite, "Go around! Don't go near the vineyard!"

רמב"ם איסורי ביאה כא:

כל הבא על ערוה מן העריות דרך איברים או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה בקרוב בשר הרי זה לוקה מן התורה, שנאמר לבלתי עשות מחקות התועבות וגו' ונאמר לא תקרבו לגלות ערוה, כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה.

Rambam Forbidden Sexual Relationships 21:1

Anyone who engages in a sexual act with one of the forbidden relations, whether externally or by hugging and kissing in a lustful way and by enjoying contact with their skin has violated a biblical command..."Don't come near *legalot ervah*"—Don't come near to things that lead to *gilui ervah*.

מאירי בית הבחירה עבודה זרה יז עמוד ב

אע"פ שבאיסור קריבה פרשה תורה לא תקרבו לגלות ערוה שהדבר מוכיח על קריבה שלא בכונת גלוי ערוה שמותרת, מכל מקום צריך אדם להזהר על כל קריבה שבעולם, לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב.

Beit Habehirah Avodah Zarah 17b, R. Menahem Hameiri, Provence, 13th-14th c.

Even though with respect to the ban on contact the Torah said, “Don’t come near *legalot ervah*”—which makes clear that contact without any intent of *gilui ervah* is permitted—nonetheless, a person should avoid all contact...

שלטי הגבורים על מרדכי שבת סט: אות ה

כתב הר"ם: אותם שנזהרים מליגע בנשותיהם נדות כשהם חולות שזהו חסידות של שטות.

Shiltei Hagibborim on Mordechai Shabbat 69b letter *heh*

Maharam of Rothenberg wrote: The practice of those who do not touch their wives when they are *niddot* even when they are sick is foolishness masquerading as piety.

שו"ת הרא"ש כלל כט סימן ג

מי שהוא חולה ואשתו נדה ואין לו מי שישמשנו זולתה, מותרת לשמשו, רק שתזהר ביותר שתוכל מהרחצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה לפניו; דמאחר שאין לו זולתה, אי אפשר שלא תשמשנו.

Responsa Rosh 29:3

If a man is sick and his wife is in *niddah* and there is no one else to help him but her, she may help him. She should just be as careful as possible not to bathe his face, hands and feet and to make the bed in his presence. Because since there is no one else to help him, it is impossible for her not to do so.

תרומת הדשן סימן רנב

ואפי' אם ת"ל דר"ל כגון להקימו ולהשכיבו ולסומכו, ומשום דלאו מילי דחיבה נינהו כהרחצת פניו וכהצעת המיטות בפניו אלא מילי דעבדות נינהו, מ"מ אין ללמוד היתר משם לנ"ד. די"ל דוקא כשהוא חולה והיא בריאה שרי, כיון דחולה הוא ליכא למיחש להרגל עבירה דאין יצרו מתגבר עליו מפני שתשש כחו, ואין האיש מתקשה אלא לרצונו ואין דרך להתאוות בחוליו, ולהרגל דידה לא חיישינן דאין אשה תובעת בפה, ואף אם היתה תובעת אין בו כח להתאות ולהתקשות, אבל כשהיא חולה והוא בריא איכא למיחש להרגל עבירה שמא יצרו מתגבר עליו ויפייסנה, ובחולי דידה אין קפידא כל כך, דאפשר לשמש עמה בחליה...אע"ג דבפ"ק דכתובות דף ד ע"ב/ משמע איפכא כאן באבילות דידה אסור כאן באבילות דידה שרי, ופרש"י משום דאבילות דידה אינה שומעת ומנחת לו אף אם יתגבר יצרו עליו, שפיר יש לחלק בין מניעה דאבילות ובין מניעה דתשש כח הגוף ואין להאריך...

Responsa Terumat Hadeshen #252

Even if you say [that Rosh] intended to permit lifting him up, laying him down and supporting his body, on account of these not being as affectionate actions as bathing and making the bed in his presence...nonetheless one cannot extrapolate [to a case of a man helping his sick wife]. It could well be that only when he is sick and she is well do we permit...since his sexual drive will not get the better of him...but if she is sick and he is well, we are concerned that his sexual drive will get the better of him and he will seduce her, and he will not pay heed to her sick state because he can still have sex with her [given that he is well]...and even though the Talmud indicates [in one place that we are more lenient when the woman is a mourner than when the man is] there is a sound distinction between the factors restraining a person from sex in the context of mourning and the factors restraining a person when their body is weak...

שו"ע יו"ד קצה סעיף טז

אשה חולה והיא נדה, אסור לבעלה ליגע בה כדי לשמשה, כגון להקימה ולהשכיבה ולסמכה. (וי"א דאם אין לה מי שישמשנה, מותר בכל (הגהות ש"ד והגהות מרדכי פ"ק דשבת בשם הר"מ), וכן נוהגין אם צריכה הרבה לכך).

חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף פב עמוד א

הכל לפי דעת שמים. וכן הלכתא דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו עושה ואפילו להסתכל בבגדי צבעונין של אשה אסור כדאיתא במסכת עבודה זרה (כ' ב'), ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש, והיינו ההיא דרבי יוחנן (ב"מ פ"ד א') דיתיב אשערי טבילה ולא חייש איצר הרע, ורבי אמי דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר (כתובות י"ז א'), וכמה מרבנן דמשתעי בהדי הנהו מטרונאיתא (לעיל מ' א'), ורב אדא בר אהבה שאמרו בכתובות (שם) דנקיט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא מטעמא דאמרן, אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל תלמידי חכמים בוטחין ביצריהן כדחזינן בשמעתין בכל הני עובדין דמייתנין, ואשרי מי שגובר על יצרו ועמלו ואומנתו בתורה, שדברי תורה עומדים לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו, שנאמר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו.

Ritva Kiddushin 82a

“Everything is for the sake of heaven.” And so is the *halakhah*, that everything [in the area of sexual boundaries] depends on knowing oneself. If it is appropriate to make an added boundary, one should, even to the point of refraining from looking at the colored clothing of a woman...but if a person knows that his sexual drive is subdued and under control...he may look at and converse with a woman with whom it is forbidden for him to have sex, and to have a conversation with a married woman...but one should not be lenient with this unless one is a great saint who knows his own nature, and not even all scholars trusted themselves. Happy is one who overcomes his sexual drive and expends energy and creativity on Torah...